

GÜMÜŞ EKONOMİ VE AKTİF YAŞLANMA BAĞLAMINDA TOPLUMSAL KATILIM

Prof. Dr. Adem KORKMAZ

*Süleyman Demirel Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Bölümü*

Dr. Öğr. Üye. Gülsüm KORKUT

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü

ÖZET

Nüfusun yaşlanması bütün ülkeler açısından önemi artan kaçınılmaz bir gerçektir. Doğum oranlarının azalması, ortalama yaşamdan beklenen sürenin artması ve göç ile birlikte yaşlı nüfusun payı gittikçe artmaktadır. Yaşlanan nüfus birtakım sorunların yanı sıra ekonomik fırsatları da beraberinde getirmektedir. Bu çalışmada gümüş ekonomi ve aktif yaşlanma bağlamında toplumsal katılımın önemi incelenecektir. Hem yaşlıların yaşam kalitesinin artırılması hem de nüfusun yaşlanmasının ortaya çıkaracağı sorunlarla baş etmek ve ekonomik fırsatları değerlendirmek üzere gümüş ekonomi ve aktif yaşlanma; yaşlı bireylerin istihdam edilebilirliğinin ve sürdürülebilirliğinin sağlanması, istihdam ve çeşitli sosyo-kültürel faaliyetlerle toplumsal katılım, sağlık ve sosyal güvenlik bakımından toplumsal hayata aktif katılımı öngörmektedir. Bu bağlamda öncelikle yaşlanma, aktif yaşlanma ve gümüş ekonomi kavramları üzerinde durularak dünya ölçeğinde nüfus eğilimleri, ekonomik bir fırsat olarak gümüş ekonomi ve toplumsal katılım konuları irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlanma, Gümüş Ekonomi, Aktif Yaşlanma, Toplumsal Katılım.

COMMUNITY INVOLVEMENT IN THE CONTEXT OF SILVER ECONOMY AND ACTIVE AGING

ABSTRACT

The aging of the population is an inevitable reality, which is of increasing importance for all countries. Decrease in birth rates, increase in the average life

expectancy and share of the elderly population with migration are gradually increasing. The aging population brings along some problems as well as economic opportunities. In this study, the importance of community involvement in the context of silver economy and active aging will be examined. Silver economy and active aging prescribes employability and sustainability of the elderly as well as community involvement through employment and various socio-cultural activities and also active participation in social life in terms of health and social security in order to improve the quality of life of the elderly, to cope with the problems of aging and to evaluate economic opportunities. In this context; the issues of population tendencies across the world, silver economy as an economic opportunity and community involvement will be discussed firstly by touching upon the contexts of aging, active aging and silver economy.

Keywords: Aging, Silver Economy, Active Aging, Community Involvement.

GİRİŞ

Doğum oranlarının azalması, yaşam beklentisinin artması ve göç nüfusun yaşlanmasının en önemli sebepleri arasındadır. Nüfus projeksiyonları dünya ölçeğinde nüfusun giderek yaşlanacağını, bir başka deyişle yaşlı nüfusun payının toplam nüfus içerisinde artacağını göstermektedir. Nüfusun yaşlanması ise beraberinde çeşitli sorunları getirecektir. Bu sorunların başında aktif nüfusun azalması, bakım hizmetleri maliyetlerinin artması, sosyal güvenlik harcamalarının artması ve üretimin azalması vs. gelmektedir. Yaşlı nüfusun artmasının ‘sorun’ olarak ele alınması yaygın bir durumdur. Son yıllarda ise nüfusun yaşlanmasını fırsata çevirme yönünde girişimler bulunmaktadır.

Kendilerine özgü tüketim ve tasarruf alışkanlıklarından yola çıkılarak 50 yaş üzeri bireylerin ihtiyaç ve gereksinimlerini karşılayacak ekonomik fırsatlar ‘gümüş ekonomi’ olarak nitelendirilmektedir. Gümüş ekonomi 50 yaş üzeri bireylere yönelik mevcut pazarın genişlemesini ve/veya yeni bir pazarın ortaya çıkmasını öngörmektedir.

Yaşlı nüfusun artmasıyla ortaya çıkacak ekonomik fırsatların yaşam kalitesini arttırmaya yönelik aktif yaşlanma ile birlikte ele alınması gerekmektedir. Sağlık, güvenlik ve katılım bileşenlerinden oluşan ve yaşamın bir bütünü dahilinde hayata geçirilmesi gereken aktif yaşlanma, bireylerin yaşlılık sürecinde sağlıklı, kendini toplumda güven içinde hissettiği ve çeşitli faaliyetlerle birlikte toplumsal katılımı sağlayabildiği önemli bir anlayıştır.

Ülkelerin gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun nüfusun yaşlanması kaçınılmaz olup, bu durumu ülkeler gelişmişlik düzeylerine göre daha geç ya

da daha erken yaşayacaklardır. Kaçınılmaz bir gerçek olan nüfusun yaşlanmasını fırsata çevirmeye yönelik etkin, planlı ve sürdürülebilir politikaları hayata geçirme çabası bütün ülkelerin gündeminde olan veya olması gereken önemli bir husustur.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Yaşlanma kavramı; insanın doğumuyla başlayıp, ölümüne kadar devam eden ve bireylerin bedensel, psikolojik, zihinsel ve sosyal alanda giderek durağanlaşmaya başladığı ve zaman içerisinde çöküşe geçtiği bir dönemi ifade etmektedir (İçli, 2016: 41).

Yaşlılık, toplumdan topluma, aynı toplum içerisinde kişiden kişiye yahut zamana göre farklı tanımlamaları yapılabilen görelî bir kavramdır. İklim, beslenme, yapılan işin niteliği, cinsiyeti gibi pek çok etken her zaman ve her yerde geçerli evrensel bir tanım yapılabilmesini güçleştirmektedir. Dolayısıyla yaşamın doğal evrelerini birbirinden net çizgilerle ayırmak neredeyse imkansızdır (Altan ve Şişman, 2003: 5). Her ne kadar yaşlılık kavramı ile ilgili evrensel bir tanımlama yapmak konusunda zorluklar yaşansa da belirli kriterler temel alınarak ortak bir tanımlama yapmak mümkün hale gelmiştir. Genellikle yaşlılık dönemi tanımlanırken ülkelerin emeklilik yaşı ile ilişkilendirildiği yaygın bir durumdur.

Yaşlılık ile yaşlanma arasındaki anlam farkını irdelemek kavramsal açıdan önemlidir. Yaşlılık kavramı daha çok bir durumu, olguyu ve toplumda belirli bir yaşın üzerinde olan kişileri ifade etmektedir. Yaşlanma ise sadece biyolojik bir durumu değil aynı zamanda toplumsal boyutları olan bir durumu ve süreci de kapsamaktadır. Bir başka ifadeyle yaşlılık bedenî performansının, canlılığının sona ereceği en yakın döneme işaret ederken, yaşlanma doğumdan ölüme kadar ki insan ömründe ölümden önceki dönemi tanımlamak için kullanılır (Uyanık, 2017: 70). Biyolojik bir durumun ötesinde yer alan yaşlanma dönemi aynı zamanda toplumsallaşma süreçleri içerisinde önemli bir yer teşkil etmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde ele alındığında yaşlanma bir zamanlar zamanın yol açtığı yıkımın kaçınılmaz bir sonucu olarak düşünülürken, günümüzde etkileri azaltılabilen bir süreç olarak algılanmaya başlamıştır. Tıptaki gelişmeler, beslenme ve spor alanındaki gelişmeler yaşlılığın yavaşlatılabilmesini ve yaşlılık sürecinde yaşam kalitesinin artırılmasını sağlamaktadır (İçli, 2004: 6). Gerek doğum oranlarının azalması, gerekse tıptaki gelişmelerle de ilgili olarak ortalama yaşam süresinin artması gibi sebepler yaşlı nüfusun artması sonucunu doğurmuştur. Dünya nüfusu içerisinde yaşlı nüfusun gittikçe artması ise ül-

keleri yaşlılar ile ilgili sosyal politika üretmelerine ve söz konusu politikalarını geliştirmelerine sebebiyet vermiştir.

Aktif yaşlanma kavramı, yaşlı bireylerin yaşam kalitelerinin artırılabilmesi için sağlık, güvenlik ve katılım olanaklarının en uygun hale getirilmesi sürecidir (Baran ve Bahar-Özvarış, 2012: 25). Kavram, bireylere ilerleyen yaşlarında sosyal güvenlik, sağlık ve toplumsal hayata katılım açısından imkanlar sunarak yaşam kalitelerinin olması gereken düzeye çekilmesini amaçlayan bir sistem olarak ele alınmaktadır. Söz konusu ‘aktif olma’ kavramı sadece fiziki bir aktif olma ve işgücüne katılma durumu olmayıp, daha kapsamlı olarak sosyal, kültürel katılımı da içermektedir (2012 Avrupa Aktif Yaşlanma ve Nesillerarası Dayanışma Yılı Hakkında Bilgi Notu, 2011: 2).

Aktif yaşlanma bireylere yaşamları boyunca fiziksel, sosyal ve zihinsel iyi olma potansiyellerini fark etmelerine ve yardıma ihtiyaç duyduklarında yeterli koruma, güvenlik ve bakımları sağlanarak gereksinimlerine, arzularına ve kapasitelerine göre topluma katılmalarına imkan vermektedir (WHO, 2002: 12).

Yaşlı nüfusun giderek artması ve aktif yaşlanma anlayışının yaygınlaşması, yaşlı bireylere yönelik sosyal politikaların geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Aynı zamanda yaşlı bireylere yönelik büyük bir pazar da oluşmuştur. Söz konusu pazarın çocuklara ve gençlere yönelik birçok lüzumsuz üretimi ihtiyaç gibi gösteren yapay tüketici pazarlarını terbiye edici etkilerinin olması beklenmektedir. Çünkü yaşlı bireyler hayatları boyunca sabit gelirle geçimlerini sağlamış olup, savaş, kriz, yokluk, tasarrufun ve yatırımın önemini kavramış, kaliteli mal ve hizmet satın alma ve uzun süre kullanma, sahip olduklarını koruma ve yeniden değerlendirme gibi alışkanlıkları olan bir müşteri pazarıdır (Dülger, 2012: 38-39). Yaşlı nüfusun artması ile beraberinde alışılmışın ötesinde kendisine özgü özellikleri ile ortaya çıkan pazarda ise mal ve hizmet sunumu da yaşlılarının beğenisini kazanacak şekilde farklılık gösterecektir.

Gümüş ekonomi kavramı, 50 yaş üzeri bireylerin özel gereksinimleri ve yaşlanan nüfus ile ilgili kamu ve tüketici harcamalarından ortaya çıkan ekonomik fırsatlar olarak tanımlanabilmektedir (European Commission, 2015a: 3).

Gümüş ekonomi, özellikle son on yılda nüfusun giderek yaşlanmasına binaen ortaya çıkmış bir kavramdır. Esasında mutabık kalınmış tek bir tanım olmamakla birlikte, sayıları gittikçe artan yaşlı bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere yeni ve büyüyen pazarlar açısından ele alınarak ve genellikle yaşlanmadan kaynaklı fırsatlara odaklanarak ifade edilmektedir (Eatock, 2015: 2). Gümüş ekonomi kavramı görüldüğü gibi yaşlılığı bir sorun olarak ele almayı tamamen bu durumu fırsata çevirmeye çalışmaktadır. Yaşlılığa

fırsatlar penceresinden bakıldığında yeni bir pazarın ortaya çıkması ve söz konusu pazarın gelişmesi kaçınılmaz olmuştur.

2. NÜFUSUN YAŞLANMASI

2.1. Dünya Nüfus Eğilimleri

Dünyada 20. Yüzyıl öncesi süreçte nüfus artış hızı yavaş, yaş yapısı durağan ve 65 yaş üstü bireylerin toplam nüfus içerisindeki oranı daha azdı. Bu durum 20. Yüzyılın ilk yarısında ortalama yaşam beklentisinin ve nüfus artış hızının artmasıyla birlikte değişmeye başlamış ve yüzyılın ikinci yarısından itibaren doğurganlık ve ölüm hızlarının dünya genelinde düşme eğiliminde olduğu başka bir aşamaya geçmiştir (Yüceşahin, 2011: 11). 20. Yüzyıl ve bu yüzyılda yaşanan gelişmeler demografik değişim açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Aşağıdaki tabloya göre dünya nüfusu 2017 yılı itibarıyla yaklaşık 7.6 milyar civarında olup, bunun yaklaşık 1.3 milyarı Afrika, 4.5 milyarı Asya, 742 milyonu Avrupa, 646 milyonu Latin Amerika ve Karayipler, 361 milyonu Kuzey Amerika ve 41 milyonu da Okyanusya'da yaşamaktadır.

Tablo 1: Dünya ve Bölgelerin Nüfus Projeksiyonu

Bölgeler	Nüfus (Milyon)				
	1950	2017	2030	2050	2100
Dünya	2 536	7 550	8 551	9 772	11 184
Afrika	229	1 256	1 704	2 528	4 468
Asya	1 404	4 504	4 947	5 257	4 780
Avrupa	549	742	739	716	653
Latin Amerika ve Karayipler	169	646	718	780	712
Kuzey Amerika	173	361	395	435	499
Okyanusya	13	41	48	57	72

Kaynak: United Nations (2017), *World Population Prospects: The 2017 Revision*, s.23

Nüfus büyüklüğü kadar nüfusun yaş gruplarına göre dağılımında yaşanan gelişmeler de önemli hususlardan birisidir. Sosyo-ekonomik hayatta yaşanan gelişmeler doğurganlık oranlarının azalmasına, tıpta yaşanan gelişmeler ortalama yaşam süresinin uzamasına sebebiyet vererek yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki görünümünü etkilemiştir.

Aşağıdaki tabloya göre; 2015 yılından 2100 yılına kadar sırasıyla genç nüfusun %26.1'den %17.7'ye düşeceği, 60-79 yaş arası yaşlı nüfusun %12.3'ten %28.3'e yükseleceği, 80 ve üzeri yaşlı nüfusun ise %1.7'den % 8.4'e yükseleceği beklenmektedir.

Tablo 2: Yaş Gruplarına Göre Nüfusun Dağılımı, Dünya (%)

Dünya	2015	2050	2100
0-14	26.1	21.3	17.7
15-59	61.7	57.2	54.0
60+	12.3	21.5	28.3
80+	1.7	4.5	8.4

Kaynak: United Nations (2015a), *World Population Prospects: The 2015 Revision*, s.27

Dünya genelinde yaşlı bireylerin sayısının diğer yaş gruplarındaki bireylerin sayısından daha hızlı artış gösterdiği aşikardır. Hemen hemen her yerde toplam nüfus içerisinde yaşlı bireylerin payı gittikçe artış göstermektedir. Nüfusun yaşlanması küresel bir olgu olmasına karşın, yaşlanma süreci bazı bölgelerde diğerlerine nazaran daha hızlı olabilmektedir (United States, 2015b: 2). Burada belirleyici olan ülkelerin gelişmişlik düzeyi olmakla birlikte, gelişmiş ekonomilerle gelişmekte olan ve gelişmemiş ekonomilerin nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı birbirinden farklılık gösterebilmektedir.

2.2. Nüfusun Yaşlanmasının Demografik Belirleyicileri

Nüfusun yaşlanmasının temel sebepleri arasında doğurganlık sayılarının azalması, ortalama yaşam süresinin artması ve yaşanan göçler sayılabilmektedir. Doğurganlık oranlarının azalması ve tıptaki gelişmelerden kaynaklı yaşamdan beklenen sürenin artması yaşlı nüfusun genç nüfusa kıyasla daha fazla paya sahip olmasına ve nüfusun yaşlanmasına neden olmuştur.

Doğurganlığın Azalması

Doğurganlığın azalması nüfusun yaşlanmasının temel bir belirleyicisidir (UN, 2001: 5). Doğum oranlarındaki azalma ile birlikte yaşlanan nüfus ise pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu sorunların arasında; aktif nüfusun azalması, yaşlı bağımlılık oranının artması, sosyal güvelik alanında yaşanacak finansal sıkıntılar, sosyal, sağlık ve bakım hizmetleri gibi alanlarda yatırımların ve harcamaların artma gerekliliği sayılabilmektedir.

Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere dünya ölçeğinde doğurganlığın gittikçe düştüğü görülmektedir. 1975-1980 yılları arasında kadın başına doğurganlık sayısı 3.87'lerden 2015-2020 yıllarına gelindiğinde 2.47'ye düşmüştür. 1975-1980'den 2015-2020'ye kadar doğurganlık sayıları sırasıyla Afrika'da 6.64'ten 4.43'e, Asya'da 4.10'dan 2.15'e, Avrupa'da 1.98'den 1.62'ye, Latin Amerika ve Karayipler'de 4.48'den 2.04'e ve Okyanusya'da ise 2.73'ten 2.34'e düştüğü, Kuzey Amerika'da ise 1.77'den 1.86'ya yükseldiği görülmektedir. Söz konusu rakamlar 2095-2100'e gelindiğinde ise Dünyada 1.97'ye, Afrika'da

2.14'e, Asya'da 1.81'e, Avrupa'da 1.84'e, Latin Amerika ve Karayiplerde 1.78'e, Kuzey Amerika'da 1.91'e ve Okyanusya'da 1.86'ya düşmesi beklenmektedir. Dünyada doğurganlık 1975-1980 yıllarında 3.87 olan doğurganlık sayısı 2095-2100 yıllarına gelindiğinde 1.97'ye gerileyecek, başka bir deyişle hemen hemen iki kat düşecektir.

Tablo 3: Dünya ve Bölgelere Göre Toplam Doğurganlık Sayıları (Kadın Başına Canlı Doğum Sayısı)

	1975-1980	1990-1995	2005-2010	2010-2015	2015-2020	2025-2030	2045-2050	2095-2100
Dünya	3.87	3.02	2.57	2.52	2.47	2.39	2.24	1.97
Afrika	6.64	5.72	4.89	4.72	4.43	3.90	3.09	2.14
Asya	4.10	2.92	2.30	2.20	2.15	2.06	1.90	1.81
Avrupa	1.98	1.57	1.55	1.60	1.62	1.69	1.78	1.84
Latin Amerika ve Karayipler	4.48	3.06	2.26	2.14	2.04	1.89	1.77	1.78
Kuzey Amerika	1.77	2.00	2.01	1.85	1.86	1.87	1.89	1.91
Okyanusya	2.73	2.49	2.53	2.41	2.34	2.23	2.06	1.86

Kaynak: United Nations (2017), *World Population Prospects: The 2017 Revision*, s.32

Birleşmiş Milletlerin nüfus projeksiyonları yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere doğum oranlarının azalmasıyla birlikte dünya nüfusunun gittikçe yaşlanacağına işaret etmektedir. Doğurganlık oranlarının, düşük doğurganlık oranlarına sahip ülkelerde çok düşük miktarlarda artacağını, bunun haricindeki ülkelerde ise düşme eğiliminin süreceğini öngören projeksiyonlar yaşam beklentisi ile ilgili olarak gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler açısından bir fark gözetmeksizin her ikisi için de artacağını öngörmektedir. Söz konusu süreç içerisinde demografik değişim hızı ve ilerleyen zamanla birlikte yaşlanmanın evrensel bir konu haline gelmesi ise kaçınılmaz olacaktır (Uyanık, 2017: 78). Nüfusun yaşlanmasının evrensel bir konu haline gelmesi ise ülke yönetimlerini bu konuda gündem oluşturmaya, planlama yapmaya ve söz konusu süreci fırsata dönüştürmek için politika üretmeye mecbur kılmaktadır.

Yaşam Beklentisinin Artması

Doğurganlık oranlarının azalması kadar ortalama yaşam süresinin artması da nüfusun yaşlanmasının diğer ayağını oluşturmaktadır. Tıpta yaşanan gelişmeler ve ölüm oranlarının azalması ile birlikte ortalama yaşam süresi dünya ölçeğinde artış eğilimi içerisinde. Ortalama yaşamın artış eğiliminde olması, ülkelerin ekonomik gelişmelerinden bağımsız değerlendirilemez.

Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere dünya genelinde yaşam beklentisinin gittikçe artacağı öngörülmektedir. 1990-1995 yılları arasında dünyada

yaşam beklentisi 64.6 yıldan 2015-2020'li yıllara gelindiğinde 71.9'a yükselmektedir. 1990-1995'ten 2015-2020'ye gelindiğinde yaşam beklentisi sırasıyla Afrika'da 51.7'den 62.4'e, Asya'da 65.2'den 72.9'a, Avrupa'da 72.7'den 78.1'e, Latin Amerika ve Karayipler'de 68.4'ten 75.7'ye, Kuzey Amerika'da 75.9'dan 79.9'a ve Okyanusya'da 73.0'dan 78.8'e arttığı öngörülmektedir. Rakamlar 2095-2100'lü yıllara gelindiğinde ise Dünyada 82.6'ya, Afrika'da 78.4'e, Asya'da 83.5'e, Avrupa'da 89.3'e, Latin Amerika ve Karayipler'de 87.9'a, Kuzey Amerika'da 89.9'a ve Okyanusya'da 87.4'e yükseleceği beklenmektedir. Dünya ölçeğinde bakıldığında yaşam beklentisi istikrarlı bir şekilde artış göstermektedir.

Tablo 4: Dünya ve Bölgelere Göre Doğumda Yaşam Beklentisi (Yıl)

	1990-1995	2005-2010	2010-2015	2015-2020	2025-2030	2045-2050	2095-2100
Dünya	64.6	69.1	70.8	71.9	73.8	76.9	82.6
Afrika	51.7	57.0	60.2	62.4	65.7	70.9	78.4
Asya	65.2	70.3	71.8	72.9	74.6	77.5	83.5
Avrupa	72.7	75.3	77.2	78.1	79.8	82.8	89.3
Latin Amerika ve Karayipler	68.4	73.4	74.6	75.7	77.7	81.3	87.9
Kuzey Amerika	75.9	78.4	79.2	79.9	81.4	84.4	89.9
Okyanusya	73.0	77.0	77.9	78.8	80.2	82.3	87.4

Kaynak: United Nations (2017), *World Population Prospects: The 2017 Revision*, s.37

Avrupa nüfus piramidi Avrupa'daki nüfusun yaş yapısının önemli ölçüde değişeceğine işaret etmektedir. 2013 yılında medyan yaşın erkekler ve kadınlar için sırasıyla 40 ve 43 olduğu, 2060 yılında ise sırasıyla 45 ve 47'ye yükseleceği beklenmektedir. Avrupa Birliği'nde ve Avro Bölgesinde (yaklaşık %20) 2060 yılına kadar 20-64 yaş aralığının %61'den %51'e gerilemesine karşın, 0-19 yaş aralığının sabit kalacağı tahmin edilmektedir. Bununla birlikte 65 yaş ve üzerindeki nüfusun %18'den %28'e yükselerek toplam nüfus içerisinde daha çok paya sahip olacakları, 80 yaş ve üzerindeki nüfusun ise %5'ten %12'ye yükseleceği beklenmektedir (The 2015 Ageing Report, 2015: 20). Aynı zamanda çalışma çağındaki nüfusun (15-64 yaş) toplam nüfus içerisindeki payının da %67'den %57'ye düşeceği Avrupa nüfusunun yaş yapısı ile ilgili beklenen durumlardan birisidir (Probst, 2015: 3).

Avrupa'da yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki payının artmasıyla birlikte yaşlanmanın kültürel paradigması da değişmiştir. Önceden Avrupa'da yaşlı bireyler çoğunlukla aile merkezli düşük bir yaşam tarzı ile yaşamlarını sürdürmekte iken, günümüzün ve geleceğin Avrupalı yaşlı bireyleri zamanla-

rını çalışarak, seyahat ederek ve gittikçe artan bir şekilde karmaşık cihazlar kullanarak geçireceklerdir. Yaşlı bireylerin söz konusu bu alışkanlıklarını ise yaşamlarında daha sonra devam ettirecekleri beklenmektedir (Probst, 2015: 3).

Göç

Demografik açıdan göç, dünyadaki çoğu ülke ve bölgede doğum ve ölümlere kıyasla çok küçük bir nüfus değişim bileşenidir. Bununla birlikte bazı durumlarda uluslararası göçün nüfus büyüklüğü ve dağılımına katkısı ise oldukça önemlidir (United Nations 2017: 9). Uluslararası ölçekte yaşanan göçün sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel sebepleri kadar göç alan ya da göç veren ülke bakımından neden olduğu sonuçları da bulunmaktadır. Bu sonuçlar arasında göç alan ya da veren ülkenin nüfus büyüklüğü ve nüfusun yaş grupları itibarıyla dağılımını etkilemesi de yer almaktadır. Göçün demografik açıdan etkisi doğum oranlarının azalması ve ortalama yaşam süresinin artması kadar güçlü olmasa da göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir.

Yaşamın son yıllarına hastalık ve engellilik hallerinin eşlik ediyor olması sosyal ve sağlık hizmetlerine olan talebi artıracaktır. Bu hizmetlerle ilgili yüksek maliyetler ise sadece gelişmekte olan ülkelerin değil aynı zamanda çoğu gelişmiş ve endüstrileşmiş ülkelerin de sağlık, sosyal ve siyasal altyapısını zorlayacak bir durum olacaktır. Gelişmiş ülkelere nazaran daha düşük ekonomik gelişme düzeyine ve yetersiz sağlık hizmeti erişime sahip olan az gelişmiş ülkeler, yaşlı bireylerin karşılaşacakları zorlukları bertaraf etmekte sıkıntı yaşayacaklardır. Bu durum bilhassa geleneksel aile destek sistemi gittikçe kırılan yaşlı bireyleri daha fazla etkileyecektir. Bunun içindir ki gelişen dünyada politika yapıcılar, önümüzdeki on yıllar için söz konusu zorlukları gidermeyi amaçlayan formel destek sistemlerini planlamaya ihtiyaç duymaktadırlar (Lunenfeld, 2008: 2-3). Yaşlanan dünyada yaşlı nüfusun beklenti ve ihtiyaçlarını karşılayacak bir formel destek sistemini gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın her ülkenin gündemine alma zorunluluğu bulunmaktadır. Gelişmekte ve gelişmiş ülkelere nazaran az gelişmiş ülkelerin bu konuda daha fazla çaba harcaması gerektiği bir gerçektir.

3. FIRSATLAR PENCERESİNDEN GÜMÜŞ EKONOMİ

Gümüş ekonomi tamamen bağımsız ve gerçek bir ekonomi olmamakla birlikte, aynı zamanda gerçek ekonominin fırsatlarla dolu bir bileşenidir. Söz konusu fırsatlar; kesin tanımlanmış ve daha da önemlisi kesin tanımlanmamış fırsatlar ile büyüklük, miktar ve potansiyel müşteri gibi değişkenler bakımından istikrarlı genişleme sağlayan fırsatlardan oluşmaktadır (Bran vd., 2016: 131). Yaşlı bireylerin yaşlılık dönemine ilişkin ihtiyaç ve beklentilerinden or-

taya çıkan ekonomik fırsatları değerlendiren gümüş ekonomi sorunu fırsata çevirmeye çalışmaktadır.

Yaşlanan nüfus kendi içerisinde aktif, kırılğan ve bağımlı olmak üzere üç gruba ayrılabilir. Dolayısıyla gümüş ekonomi genel tüketici ekonomisinin büyük bir kısmını oluşturmakla birlikte harcama alışkanlıklarında dikkate değer farklılıkları, belirli öncelikleri ve kalıpları olan bir kitleyi de içermektedir (European Commission, 2015a: 3). Her yaş grubunda olduğu gibi yaşlı bireylerin de kendine özgü tüketim ve tasarruf alışkanlıkları mevcuttur.

Son yıllarda nüfusun yaş yapısının makro ekonomi üzerinde doğrudan bir etkisinin olduğu yönündeki farkındalık gittikçe artmaktadır. Ekonometrik çalışmalarda uygulanan form modellerin teorik temelleri tasarruf ve yatırımın yaşam döngü modeli ve işgücü üretkenliğinde yaşa özgü değişikliklerdir. Çünkü bireylerin ekonomik davranışları ve ihtiyaçları yaşam sürecinin her aşamasında birbirinden farklılık gösterir. Hatta bir ülkenin yaş yapısı o ülkenin ekonomik performansı üzerinde önemli etkiye sahip olabilmektedir. Örneğin genç bireyler sağlık ve eğitime yatırımı gerektirmekle birlikte, yetişkinler emek ve tasarruf sağlamak ve yaşlılar ise sağlık hizmeti ve emeklilik geliri gerektirmektedir (Prskawetz vd.,2007: 11). Ülkelerin sahip oldukları nüfus büyüklüğü kadar nüfusun yaş yapısı da ekonomik performansları üzerinde etkili olmaktadır. Genç nüfusun ağırlıklı olduğu bir ülkede yatırımlar çoğunlukla sağlık ve eğitim yönlü olurken, yaşlı nüfusun ağırlıklı olduğu bir ülkede ise sağlık ve bakım hizmeti, emeklilik, sosyal güvenlik vb. yönünde olabilmektedir.

Farklı endüstriler özellikle yaşlı bireyler için tasarlanmış ürün ve hizmetler geliştirmektedir. Dünya ölçeğinde nüfusun yaşlanmasının söz konusu ürün ve hizmetlerin tasarlanması ve çeşitliliği hususunda etkisi göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. Gümüş ekonomi kapsamında toplumsal cinsiyet, kültürel miras, kazanılmış beceriler, yaşam tecrübesi yahut sağlık durumlarının kilit öneme sahip olduğu farklı faktörler nedeniyle yeni bir model oluşturma gerekliliği kaçınılmaz olmaktadır. Yaşlı nüfus ile ilgili istatistikler göz önüne alındığında şuanda keşfedilmemiş potansiyele sahip büyük bir pazarın olduğu açıktır (Zsarnoczky, 2016: 105).

Demografik değişim sadece ekonomik büyümeyi ve mali sürdürülebilirliği etkilemeyip aynı zamanda birey, aile ve sosyal yapı ve işleyişlerinde etkilidir (Kascakova ve Kubisova, 2016: 134). Nüfusun yaş yapısının değişmesi hayatın her alanında hissedilecek önemli bir gelişmedir.

Nüfus değişimi, sosyal değişimi tetikleyen önemli bir husustur. Günümüzde Avrupa yaşlı nüfusun artmasının ortaya çıkardığı sorunlara çözüm üretmeye çalışmaktadır. Doğurganlık, ölüm ve göç rakamlarındaki genel eğilim, Avrupa nüfusunun büyüklüğünü, bileşimini ve dağılımını hızlı bir şekilde değiştirmek-

tedir (Van Nimwegen, 2013: 103). Avrupa nüfusu bilhassa sosyo-ekonomik hayatın etkisiyle birlikte doğurganlık oranlarının azalması ve yaşam süresinin uzamasıyla birlikte ölüm oranlarının azalması sebebiyle yaşlı nüfusu artış göstermektedir.

Bir fırsat olarak ele alındığında gümüş ekonominin kendine özgü yaş grubu itibariyle belirli alanlarda gelişim sağlayacağı beklenmektedir. Bu alanların başında; kozmetik ve moda, turizm, bağımsız yaşamı destekleyen akıllı evler, hizmet robotları, sağlık (tıbbi cihazlar, eczacılık ve e-sağlık dahil) ve sağlıklı yaşam, güvenlik, kültür, eğitim ve yetenekler, eğlence, kişisel ve bağımsız ulaşım, bankacılık ve ilgili finansal ürünler gelmektedir (European Commission, 2015a: 8). Yaş gruplarına göre nüfusun dağılımı ürün ve hizmetlerin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır.

4. GÜMÜŞ EKONOMİ VE AKTİF YAŞLANMA BAĞLAMINDA TOPLUMSAL KATILIM

Yaşlı nüfusun artması genellikle bir sorun olarak ele alınmaktadır. Bunun sebepleri arasında ise, işgücü piyasası bakımından çalışma çağındaki nüfusun azalması, sosyal güvenlik kurumlarında aktif-pasif dengesinin bozulması, kamu harcamalarının artması gelmektedir. Günümüzde ise yaşlı nüfusun artmasını sorun olmanın ötesinde değerlendirerek fırsata çevirme yönündeki anlayış gittikçe hakim olmaktadır. Bilhassa Avrupa Birliği'nin yaygın olarak ele aldığı bu durum gümüş ekonomi olarak adlandırılmaktadır.

Her yaş grubunda olduğu gibi yaşlı nüfusun da kendine özgü tüketim alışkanlıkları mevcuttur. Bununla birlikte yaşlı nüfusun tüketim alışkanlıkları diğer yaş gruplarından farklılık gösterebilmektedir. Yaşlı bireylerin gelirlerinin sabit olmasından dolayı tüketim davranışları daha çok var olanla yetinme, gereksiz harcama yapmaktan uzak ve yeniden değerlendirme şeklindedir. Dolayısıyla yaşlı nüfusun artmasıyla şekillenecek olan gümüş ekonominin yaşlıların bu tüketim davranışlarından bağımsız şekillenmesi mümkün olmayacaktır.

Yaşlı bireylerin sayısının artması yaşlılarla ilgili sosyal politikaların da planlı ve etkin bir şekilde hayata geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda en önemli sosyal politika aracı ise aktif yaşlanma politikalarıdır. Aktif yaşlanma politikaları ile birlikte yaşlı bireyin yaşam kalitesi iyileştirilerek refah içinde yaşamını sürdürmesi amaçlanmaktadır. Aktif yaşlanmanın bileşenleri ise sağlık, güvenlik ve katılımdır.

Aktif yaşlanma anlayışı bireylere yaşam boyunca psikolojik, sosyal ve zihinsel iyi olma potansiyellerini gerçekleştirmelerini ve ihtiyaç, istek ve kapasitelerine göre toplumsal katılımlarını sağlarken aynı zamanda ihtiyaç duyduklarında bireylere yeterli koruma, güvenlik ve bakım da sağlamaktadır. Buradaki

‘aktif’ kelimesi sadece fiziksel aktif olma ya da işgücüne katılma yeteneğini değil aynı zamanda sosyal, ekonomik ve kültürel katılımı da ifade etmektedir. Engelli, hasta ve emekli olan yaşlı bireyler ailelerine, akrabalarına, topluluklarına ve ülkelerine aktif katkı sağlamaya devam edebilirler (Rudawska, 2010: 18).

Aktif yaşlanma bir taraftan insanların yardıma ihtiyaç duyduklarında yeterli koruma, güvenlik ve bakım hizmetleri sunarken diğer taraftan da refah içerisinde yaşamlarını sürdürmek için kendilerini gerçekleştirme ve kendi ihtiyaç, istek ve yapabilirlikleri doğrultusunda topluma katılabilme imkanı vermektedir. Başka bir deyişle aktif yaşlanma ile yaşlı birey ileriki yaşlarında sosyal güvenlik, sağlık ve toplumsal hayata katılım açısından fırsatlar sunarak yaşam kalitelerini maksimize eden bir sistemdir (2012 Avrupa Aktif Yaşlanma ve Nesillerarası Dayanışma Yılı Hakkında Bilgi Notu, 2011: 2). Aktif yaşlanmanın katılım ayağı, yaşlı bireyin yaşlılık sürecinde topluma sosyo-kültürel katılımının sağlanmasında en önemli araçlardandır.

Aktif yaşlanma esasında sadece yaşlılık dönemine yönelik politikalar bütününe içeren bir anlayış değildir. Yaşlanmanın bir süreç olduğu düşünüldüğünde aktif yaşlanmanın da bir süreç olarak ele alınması gerektiği aşikardır. Dolayısıyla aktif yaşlanan bireyler bilhassa yaşlılık dönemlerinde süreç içerisinde aktif olmalarından dolayı kendilerine daha fazla güven duyacak ve kendilerini toplumun birer aktif üyesi olarak konumlandıracaklardır. Toplumsal dışlanma yaşamayan yaşlı bireylerin ise çalışma hayatı başta olmak üzere yararlılık düzeyleri daha yüksek olacaktır (Aydın ve Aydın Sayılan, 2014: 78). Böylelikle aktif yaşlanma yaşlı bireyin yaşam kalitesinin artırılmasıyla birlikte amacına ulaşmış olacaktır.

Aktif yaşlanma işgücü piyasasına katılım, sosyal içerme ve sağlık gibi çeşitli alanlardan yaşlılık politikalarını düzenlemeye çalışmaktadır. İşgücü piyasasına katılım, yaşam boyu eğitim anlayışıyla yaşlı işgücüne yönelik ayrımcılık karşıtı politikaların ve yaşlı işgücünün olumlu tutumun desteklenmesinin yanı sıra bütün kuşakların ihtiyaçlarına uygun bir çalışma ortamı ve esnek emeklilik düzenlemeleri oluşturularak sağlanabilir. Yaşlı bireyler gönüllük esasına dayalı faaliyetlerde sosyal olarak daha iyi toplumsal bütünleşmeyi sağlayabilirler (UNECE, 2012: 2).

Aktif yaşlanmanın bileşenlerinden birisi olan katılım, yaşlı bireyin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel hayata aktif katılımını öngörmektedir. Bu katılım çeşitli faaliyetlerden oluşabileceği gibi ağırlıklı olarak yaşlı bireyin istihdamı ile gerçekleşebilecektir. Yaşlıların istihdamına yönelik olarak verimlilik içerikli kaygılar bulunmaktadır. Yaşlıların istihdamını sağlamak ve kolaylaştırmak

üzere söz konusu kaygıların giderilmesi ve yaşlı istihdamına yönelik olumlu imajın oluşturulması gerekmektedir. Bu durum hem nüfusun yaşlanmasının ortaya çıkaracağı ekonomik sorunlarla başa çıkmayı hem de yaşlılık döneminde bireylerin istihdam yoluyla toplumsal katılımlarını sağlayacaktır.

SONUÇ

Yaşlılığın tanımlanması toplumdan topluma ya da aynı toplum içerisinde tarihsel süreç içerisinde her zaman farklılık göstermiştir. Yaşlılığın toplumsal konumu da zamanla değişmiş ve değişmeye devam edecektir. Bilhassa Sanayi Devrimi sonrasında yaşanan sosyo-ekonomik gelişmelerle birlikte yaşlıların toplumdaki konumu yeniden şekillenmiştir. Aile kurumunun geleneksel aileden çekirdek aileye dönüşmesi yaşlı bireylerin bakım hizmetlerinin ağırlıklı olarak kamu tarafından hayata geçirilmesine ve kamu harcamalarının artmasına neden olmuştur. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisinde ağırlığının artması yaşlılara yönelik etkin, planlı ve sürdürülebilir politikaların hayata geçirilmesini zorunlu kılmıştır.

Sosyo-ekonomik nedenlerden kaynaklı doğum oranlarının azalması, sağlık alanında yaşanan gelişmeler ve çeşitli nedenlerden dolayı yaşanan göç nüfusun yapısının değişmesine neden olmuştur. Nüfus yapısının değişmesi ülkelerin sosyal yapılarının yanı sıra çalışma hayatı, sosyal güvenlik, sağlık, ekonomik ve kültürel alanlarda da değişimi beraberinde getirecektir. Sosyal güvenlik sistemlerinin aktif-pasif dengesinin bozulması, sağlık ve bakım maliyetlerinin artması, çalışma çağındaki nüfusun azalması, ekonomik üretimin azalması gibi sorunlar nüfus yaşlanması ile birlikte ülkelerin gündeminde olan/olacak sorunlar arasındadır. Bununla birlikte nüfusun yaşlanmasının beraberinde getireceği yeni pazarların oluşması ve mevcut pazarların gelişmesi gibi avantajlı yanlarının da olması muhtemeldir. Nüfusun yaşlanmasının beraberinde getireceği muhtemel sorunlar ve fırsatlar gümüş ekonomi ve aktif yaşlanma bağlamında bütüncül ele alınarak sürdürülebilir politikalar üretmek ve planlamak gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın her ülkenin gündemini meşgul etmektedir/etmelidir.

Aktif yaşlanmanın önemli bileşenlerinden biri olan katılım, istihdam, sosyal, kültürel bakımdan çeşitli faaliyetlerle toplumsal katılımı sağlamada önemli bir işleve sahiptir. Bu faaliyetlerin en önemlilerinden birisi yaşlı istihdamının sağlanmasıyla yaşlı bireylerin toplumsal hayata katılımlarını sağlamaktır. Burada istihdam yaşlı bireyin toplumsal hayata entegrasyonunda bir köprü vazifesi görecektir. Bunun için çalışma hayatında yaşlılara yönelik ayrımcılıkla mücadele, istihdam edilebilirliklerini sağlama, yaşlı istihdamına ilişkin olumlu imaj oluşturma gibi faaliyetlerin hayata geçirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

2012 Avrupa Aktif Yaşlanma ve Nesillerarası Dayanışma Yılı Hakkında Bilgi Notu, Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, Ağustos 2011

ALTAN, Ömer Zühtü, ŞİŞMAN, Yener, 'Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar', Kamu-İş, C: 7, S: 2/2003

AYDIN, Aykut, AYDIN SAYILAN, Aylin, 'Aktif Yaşlanma ile Yaşam Boyu Öğrenme Arasındaki İlişkiye Teorik Bir Bakış', Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, 4 (2): 76-81, 2014

BARAN, Emine, BAHAR-ÖZVARIŞ, Şevkat, 'Yaşlılık Döneminde Sağlığın Geliştirilmesi', Editörler: Prof. Dr. Dilek ASLAN, Prof. Dr. Melikşah ERTEM, Yaşlı Sağlığı: Sorunlar ve Çözümler, Halk Sağlığı Uzmanları Derneği, Temmuz 2012

BRAN, Florina, POPESCU, Maria-Loredana, STANCIU, Pavel, 'Perspectives of Silver Economy in European Union', Review of International Comparative Management, Volume 17, Issue 2, May 2016

DÜLGER, İlhan, 'Dünyada ve Türkiye'de Yaşlılığın Değişen Görünümü, Değişen Politikaları ve Gelişen Aktif Yaşlanma Kavramı', 18-24 Mart 2012 Yaşlılara Saygı Haftası 'Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma' Sempozyum Bildirileri, 20-21 Mart 2012

EATOCK, David, 'The Silver Economy Opportunities From Ageing', Briefing, European Parliamentary Research Service, PE 565.872, July 2015

EUROPEAN COMISSION (2015a), Growing The European Silver Economy, Background Paper, 23 February 2015, <http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/active-healthy-ageing/silvereco.pdf>

İÇLİ, Gönül, 'Huzurevinde Kalan Yaşlılar Üzerine Bir Araştırma', Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 2004, 7(1): 5-24

İÇLİ, Gönül, 'Sosyal Statü ve Rol Bağlamında Yaşlılık', Editör: Harun CEYLAN, Yaşlılık Sosyolojisi, Nobel Yayıncılık, Aralık 2016

KASCAKOVA, Alena, KUBISOVA, Luboslava, 'Social and Economic Potential of Silver Population in Slovakia', Research Papers of Wroclaw University of Economics/Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego We Wroclawiu, nr 435, 2016

LUNENFELD, Bruno, 'An Aging World- Demographics and Challenges',

Gynecological Endocrinology, January 2008; 24(1): 1-3

PROBST, Laurent, FRİDERES, Laurent, PEDERSEN, Bertrand, BOLANOWSKA, Joanna&MARCHİVE, Claire, LUXEMBOURG, PwC, Silver Economy Active Aging, Business Innovation Observatory, Case Study 48, Concract No 190/PP/ENT/CIP/12/C/NO3C01, European Commission, Ref. Ares (2015) 4649338-28/10/2015

PRSKAWETZ, Alexia, FENT, Thomas, BARTHEL, Werner, CRESPO-CUARESMA, Jesus, LİNDH, Thomas, MALMBERG, Bo, HALVARSSON, Max, 'The Relationship Between Demographic Change and Economic Growth in the EU', Research Report 32, Forschungsbericht Nr. 32, July 2007

RUDAWSKA, Iga, 'Active Ageing and Its Impact on Labour Market', Economics&Sociology, Vol. 3, No 1, 2010

The 2015 Ageing Report, Economic and Budgetary Projections for The 28 EU Member States (2013-2060), European Economy 3/2015

UNECE (2012), Active Ageing, Policy Brief on Ageing No. 13, June 2012

United Nations (2001), World Population Ageing: 1950-2050, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, ST/ESA/SER.A/207, New York, 2001

United Nations (2015a), World Population Prospects: The 2015 Revision, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, ESA/P/WP.241, New York, 2015

United Nations (2015b), World Population Prospects 2015, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, ST/ESA/SER.A/390, New York, 2015

United Nations (2017), World Population Prospects: The 2017 Revision, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, ESA/P/WP/248, New York, 2017

UYANIK, Yücel, 'Yaşlılık, Yaşlanan Nüfus ve Sosyal Politika', İş ve Hayat Dergisi, 5. Sayı, 2017

VAN NIMWEGEN, Nico, 'Population Change in Europe: Turning Challenges Into Opportunities', Genus, Vol. 69, No. 1 (January-April 2013), pp. 103-125

WHO (2002), Active Ageing: A Policy Framework, Madrid, Spain, April 2002

YÜCEŞAHİN, M. Murat, 'Küresel Bir Süreç Olarak Demografik Dönüşüm:

Mekansal Bir Değerlendirme', Coğrafi Bilimler Dergisi, CBD 9 (1), 11-27 (2011)

ZSARNOCZKY, Martin, 'Innovation Challenges of The Silver Economy', Vadyba Journal of Management, Vol. 28, No. 1, 2016